

УНІВЕРБАЦЫЯ Ў ПРАФЕСІЙНЫМ МАЎЛЕННІ

Буклярэвіч К.Д.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Даследуецца працэс універбацыі ў навукова-вучэбным дыскурсе (на матэрыяле метадычнай літаратуры па праграмаванні). Універбаты рэалізуюць кагнітыўную, камунікатыўную і тэрміналагічную функцыі, што сведчыць пра перагляд іх традыцыйнага статусу як выключна гутарковага з'явы. Робіцца выснова, што ўнівербацыя ў метадычных тэкстах па праграмаванні выступае дзейным інструментам аптымізацыі прафесійнай камунікацыі.

Сучасная лінгвістыка ўсё часцей звяртае ўвагу на працэсы кампрэсіі моўных адзінак, што абумоўлена тэндэнцыяй да эканоміі маўленчых сродкаў ва ўмовах паскарэння інфармацыйнага абмену. Адным з найбольш яркіх праяўленняў гэтай тэндэнцыі з'яўляецца ўнівербацыя – працэс згортвання атрыбутыўных словазлучэнняў у адно слова, як правіла, на базе прыметніка з дапамогай суфіксальных марфем [1].

Аб'ектам даследавання выступаюць універбаты, зафіксаваныя ў метадычнай літаратуры па праграмаванні. Мэта работы – выявіць спецыфіку функцыянавання ўнівербатаў у навукова-вучэбнай падмове і абгрунтаваць перагляд іх стылістычнага статусу.

У навуковай традыцыі ўнівербацыя доўгі час разглядалася выключна як прымета гутарковай і штодзённа-бытавой мовы [2, с. 118]. Аднак аналіз сучасных тэкстаў, асабліва тых, што належаць да прафесійных падмоў, сведчыць аб пашырэнні сферы ўжывання ўнівербатаў. Пацвярджэнне дадзенага тэзіса магчыма пры звароце да моўнага матэрыялу, які рэпрэзентуе прафесійную камунікацыю ў сферы інфармацыйных тэхналогій. Нягледзячы на тое, што навуковы і навукова-вучэбны дыкурс традыцыйна арыентаваны на захаванне нормаў кніжнай мовы, аналіз тэкстаў метадычных дапаможнікаў па праграмаванні дэманструе актыўнае выкарыстанне ўнівербатаў.

Матэрыялам для аналізу паслужылі метадычныя дапаможнікі і лабараторныя практыкумы па праграмаванні, сайты, якія выкарыстоўваюцца пры падрыхтоўцы студэнтаў ІТ-спецыяльнасцей. У выніку суцэльнай выбаркі былі выяўлены наступныя ўнівербаты:

Материнка (материнская плата). Прыклад з сайта па праграмаванні: «Материнская плата («мать», «материнка») – основная электронная плата вычислительного устройства, на которой размещаются его ключевые компоненты: центральный процессор, оперативная память, ПЗУ, слоты расширения и т. д.» [3].

Оперативка (операционная система). Прыклад: «Оперативная память (сленг. «оперативка») – вид памяти, в которой хранится выполняемый машинный код (программы) и обрабатываемые им данные». [3] Нягледзячы на гутарковы афікс, у кантэксте навучальнага тэксту гэта слова выконвае тэрміналагічную функцыю.

Клиент-сервер (клиент-серверная архитектура). Напрыклад: «Набросаем некоторую схему функционирования технологии клиент-сервер в рамках учебного заведения». [4] Тут адбываецца сцісканне азначэння за кошт пераходу прыметніка ў назоўнік.

Схема (схема базы данных). Прыклад: «Распространенным методом репликации является схема, при которой источник данных называется ведущим, а резервное устройство – ведомым» [3]. Слова, якое традыцыйна мела шырокае значэнне, у ІТ-дыскурсе набывае вузкасפעцыяльны сэнс, становячыся фактычна ўнівербатам.

Сеть (у значэнні «компьютерная сеть»). У метадычных указаннях: «Соединение сетей обладает громадными возможностями» [5].

Прыклады прыведзены на рускай мове, паколькі на ёй вядзецца падрыхтоўка будучых спецыялістаў. Блізкароднасць моў дазваляе гаварыць пра магчымасць аналагічных словаўтваральных працэсаў і ў беларускай мове, калі адрасат згаданых тэкстаў гіпатэтычна стане выкарыстоўваць беларускую мову ў прафесійнай камунікацыі. Такім чынам, аналіз рускамоўнага фактычнага матэрыялу дазваляе мець на ўвазе аналагічныя патэнцыйныя з’явы і ў беларускай мове.

Усе выяўленыя адзінкі ўтвораны па тыповых для беларускай мовы мадэлях: суфіксацыя (-к-, -онк-, -л-), абрэвіяцыя з наступнай суфіксацыяй (*ідэшка*), субстантывацыя (*кlient-сервер, схема, сетка*), а таксама нулявая суфіксацыя.

Аналіз функцыянальнай нагрукі дадзеных адзінак у кантэксте метадычнай літаратуры дазваляе вылучыць некалькі іх ключавых функцый:

1. Кагнітыўная функцыя: скарачэнне часу на ўспрыманне і апрацоўку інфармацыі, што асабліва важна пры вывучэнні складаных тэхнічных дысцыплін.

2. Камунікатыўная функцыя: збліжэнне мовы аўтара з мовай прафесійнага асяроддзя, якая з’яўляецца натуральнай для адрасата (студэнта).

3. Тэрміналагічная функцыя: паступовае замацаванне ўнівербатаў у якасці нефармальных, але агульнапрынятых тэрмінаў у ІТ-супольнасці (напрыклад, *исходник* паступова выцясняе поўнае найменне *исходный код* у прафесійным дыскурсе).

Адзначаныя ўнівербаты функцыянуюць у метадычных тэкстах не як выпадковыя ўкрапленні гутарковай мовы, а як усвядомленыя моўныя сродкі, якія адпавядаюць патрэбам прафесійнай камунікацыі. Утвораныя па тыповых мадэлях, яны арганічна ўпісваюцца ў структуру навукова-вучэбнага тэксту, не зніжаючы яго стылістычнага статусу, але пры гэтым робячы яго больш кампактным і зручным для ўспрымання.

Вынікі даследавання пацвярджаюць, што сфера ўжывання ўнівербатаў значна шырэйшая, чым традыцыйна лічылася. Навукова-вучэбны дыкурс, у прыватнасці, метадычная літаратура па праграмаванні, дэманструе, што ўнівербаты перастала быць прыметай выключна гутарковай мовы і стала дзейным інструментам аптымізацыі прафесійнай камунікацыі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Зуева, Е. А. Сопоставление универбов в русском и белорусском языках: словообразовательные модели, средства, грамматическая эквивалентность / Е. А. Зуева // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 3. Філалогія. Педагагіка. Псіхалогія. – 2019. – № 1. – С. 56–63.

2. Земская, Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995) / В. Л. Воронцова, М. Я. Гловинская, Е. И. Голанова [и др.]. – М.: Яз. рус. культуры, 1996. – С. 90–141.

3. Чекунов, И. Г. Терминологический справочник компьютерных терминов и жаргонизмов для отдельных подразделений органов внутренних дел / И. Г. Чекунов, Н. Е. Клишина, Р. С. Торичко [и др.]. – М.: Московский университет МВД России имени В.Я. Кикотя, 2018. – 80 с.

4. Иванов, Д. Н. Технология клиент / сервер в информационной системе учебного заведения / Д. Н. Иванов // Известия Алтайского государственного университета. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiya-klient-server-v-informatsionnoy-sisteme-uchebnogo-zavedeniya> (дата обращения: 15.04.2026).

5. Олифер, В. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы / В. Олифер, Н. Олифер. – СПб.: Питер, 2021. – 1008 с.